

**ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

ГАВЛІТІНА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 374.0356-053.6

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ
В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.07 - теорія і методика виховання

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Київ-2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Рівненському державному гуманітарному університеті,
Міністерство освіти і науки України, м. Рівне

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Дем'янюк Тамара Дмитрівна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
завідувач кафедри теорії і методики виховання

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук
Вербицький Володимир Валентинович,
Національний еколого-натуралістичний центр учнівської
молоді Міністерства освіти і науки України, директор;

кандидат педагогічних наук, доцент
Завалевський Юрій Іванович,
Інститут інноваційних технологій і змісту освіти
Міністерства освіти і науки
України, заступник директора

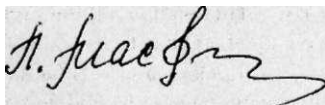
Провідна установа: Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, кафедра педагогіки,
Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця

Захист відбудеться 17 квітня 2007 р. о 16 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради К.26.454.01 в Інституті проблем
виховання АПН України за адресою 04060, м. Київ, вул. Берлінського,9, 8-й
поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині Інституту проблем
виховання АПН України (04060, м.Київ, вул. Берлінського,9).

Автореферат розісланий 16 березня 2007 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Масол

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Реформування позашкільної освіти вимагає пошуку нових шляхів удосконалення національно-патріотичного виховання підлітків. Успішне його здійснення неможливе без переосмислення традиційних теоретико-методичних засад діяльності позашкільного навчального закладу, ґрунтовного дослідження засобів та методів національно-патріотичного виховання підлітків.

У сучасних умовах розбудови України позашкільна освіта має створювати передумови для формування національно свідомого громадянина, розвитку в підлітків національних світоглядних позицій і патріотизму.

У Законах України „Про загальну середню освіту”, „Про позашкільну освіту”, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, концепції позашкільної освіти та виховання закладено нові підходи до національно-патріотичного виховання підлітків.

Важливе значення в досліджуваній проблемі мають загальнотеоретичні і практичні роботи Ю.Азарова, О.Богданової, М.Болдирєва, Г.Вашенка, Д.Донцова, О.Духновича, Е.Жарського, М.Красовицького, А.Макаренка, І.Мар'єнка, О.Огієнка, Г.Победоносцева, С.Русової, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін.

Методологічні та теоретичні основи формування особистості з глибоким почуттям патріотизму, любові до Батьківщини розкриті у працях І.Бєха, Г.Біленької, А.Бойко, М.Боришевського, Ю.Завалевського, П.Ігнатенка, В.Каюкова, Б.Кобзаря, В.Ковалюка, М.Левківського, І.Матюши, О.Сухомлинської, Д.Чижевського та ін.

Психолого-педагогічні, соціально-педагогічні особливості національно-патріотичного виховання представлені працями О.Вишневського, Т.Дем'янюк, І.Єрмакова, А.Капської, В.Кіндрата, І.Коваленко, П.Кононенко, В.Кузя, І.Мартинюка, В.Оржеховської, С.Павлюка, А.Погрібного, Ю.Руденка, М.Стельмаховича, Б.Ступарика, Є.Сявавко, К.Чорної, П.Щербаня та ін.

Їх погляди на поняття національно-патріотичного виховання не тотожні. Частина вчених кваліфікує це поняття як визначний принцип вітчизняної педагогіки (Б.Кобзар, В.Оржеховська), як духовно-моральний принцип (Г.Вашенко, Т.Дем'янюк, К.Чорна), як основний принцип національного виховання (О.Вишневський, В.Кіндрат, Ю.Руденко, М.Стельмахович, Б.Ступарик). За О.Вишневським, національно-патріотичне виховання визначається як діяльність, яка впливає з потреб національного життя і процесів державотворення.

У психолого-педагогічній науці виділяються шляхи розвитку почуття етнічної ідентичності як емоційно-психологічної основи патріотизму та реалізації потенціалу особистості підлітка, що знайшло відображення у працях Г.Балла, І.Бєха, І.Булах, Л.Долинської, О.Киричука, І.Кона, Е.Помиткіна, В.Рибалки та ін.

Проблеми патріотизму, національних цінностей та особливості їх формування в учнівської молоді різного віку відображені в працях О.Гевко, В.Гонського, І.Зверєвої, В.Ковалюка, О.Литовченко, А.Москальової, П.Онищука, Р.Петронговського та ін. Необхідністю дослідження національно-патріотичного виховання підлітків стало те,

що у підлітковому віці найбільш помітним процесом є формування свідомого ставлення до довкілля, відбувається актуалізація потреби самоствердження, з'являється потяг до вирішення смислоціннісних життєвих проблем.

Дослідження різних періодів розвитку позашкільних навчальних закладів і залежність змісту їх роботи від суспільних умов відображені у працях Л.Балясної, В.Береки, С.Букресвої, О.Глух, Б.Кобзаря, В.Кузя, І.Мельникової, Н.Ничкало, В.Редіної, В.Рибалко, І.Рябченко, О.Семенова, Т.Теплової, Н.Тернової, Н.Харінко та ін. Аспекти національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі висвітлено також у працях В.Вербицького, Л.Ковбасенко, С.Матрової, В.Мачуського, Р.Науменко, І.Первушевської, Г.Пустовіта, А.Сиротенко, Т.Соломатіної, Т.Сущенко, О.Сухомлинської та ін.

Однак аналіз практики роботи позашкільних навчальних закладів України засвідчує, що в національно-патріотичному вихованні підлітків є невирішені проблеми. Не повністю реалізується принцип народності в національно-патріотичному вихованні, основна цінність якого сконцентрована в українознавстві, національній культурі. Знижує ефективність роботи позашкільних навчальних закладів одноманітність форм, зайве копіювання шкільної практики, відсутність інтересу до введення інновацій у процес виховання. Підлітки не залучаються до активно-творчої національно-патріотичної діяльності, не враховуються їх вікові особливості. Наявна безсистемність у організаційно-педагогічних діях, що приводить до відсутності цілісного процесу національно-патріотичного виховання.

Актуальність даної проблеми обґрунтовується, з одного боку, - зростаючими вимогами суверенної України щодо побудови громадянського демократичного суспільства, здійснити яке неможливо без діяльної творчої особистості, патріота своєї Вітчизни, який активно виховується у підлітковому віці, а з другого боку, - існуючою невідповідністю між потребою суспільства в активних суб'єктах життєдіяльності та рівнем національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі.

На даний час не знайшли відображення зміст, форми, методи національно-патріотичного виховання підлітків відповідно до специфіки діяльності позашкільних навчальних закладів. Отже, актуальність і недостатня розробленість проблеми, її теоретична і практична значущість обумовили вибір теми дослідження: *„ Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу ”.*

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації входить до плану дослідно-експериментальних робіт Рівненського державного гуманітарного університету як складова комплексної теми Науково-дослідної лабораторії інноваційних виховних технологій. Вона є складовою держбюджетної теми „Громадянське виховання учнівської і студентської молоді в умовах суверенної України”, державний реєстраційний № 0102V005600.

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №4 від 30

листопада 2001 року) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол №8 від 28 жовтня 2003 року).

Об'єкт дослідження - процес національно-патріотичного виховання підлітків у системі позашкільної освіти.

Предмет дослідження - організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі.

Мета дослідження - визначити, науково обґрунтувати і експериментально перевірити організаційно-педагогічну модель національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що національно-патріотичне виховання підлітків в позашкільних навчальних закладах може ефективно здійснюватися за таких умов:

- спрямування змісту національно-патріотичного виховання на формування відповідних ціннісних ставлень у підлітків;
- здійснення інноваційної діяльності;
- запровадження методів та форм активно-творчої національно-патріотичної діяльності підлітків;
- удосконалення управління процесом національно-патріотичного виховання підлітків.

Відповідно до предмета, мети та гіпотези дослідження визначено основні його завдання:

- вивчити стан досліджуваної проблеми в теорії та освітньо-виховній практиці;
- виявити концептуальні підходи і розкрити організаційно-змістові засади національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі;
- визначити сутнісні характеристики національно-патріотичної вихованості підлітків;
- теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі;
- розробити та запровадити комплексну програму національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі.

Методологічну та теоретичну основу дослідження склали: науково-теоретичні положення про національно-патріотичне виховання (Г.Ващенко, Д.Донцов, А.Макаренко, С.Русова, М.Стельмахович, В.Сухомлинський, К.Ушинський); теорія національно-патріотичного становлення особистості підлітка (Г.Бойко, М.Боришевський, Т.Дем'янюк, І.Мартинюк, В.Оржеховська, В.Рибалка, К.Чорна); теоретичні дослідження сутності національно-патріотичного виховання (О.Вишневецький, П.Ігнатенко, П.Кононенко, В.Кузь, Ю.Руденко, Б.Ступарик); дослідження вітчизняними науковцями та педагогами технологій педагогічного процесу в позашкільному навчальному закладі (В.Вербицький, Л.Ковбасенко, В.Мачуський, І.Мельникова, Р.Науменко, Г.Пустовіт, Т.Сущенко); положення державних законів про позашкільну освіту та виховання.

Для вирішення поставлених завдань застосовувались такі **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз, узагальнення наукових та літературних джерел, виявлення достовірних фактів про взаємозв'язок між явищами і процесами та закономірні тенденції їх розвитку, порівняння, моделювання, системно-структурні, системно-функціональні методи, які дозволили систематизувати теоретичний матеріал з проблеми дослідження;

- емпіричні - опитування, тестування, спостереження, співбесіди, експертні оцінювання, педагогічний експеримент, методи математичної статистики, комп'ютерна обробка даних експерименту, що допомогли реалізувати програму дослідження та виявити якісні зміни в позашкільних навчальних закладах з національно-патріотичного виховання підлітків.

Дослідно-експериментальна робота проводилась у **три етапи.**

На першому етапі - діагностико-констатувальний (1999-2001 рр.) - здійснено аналіз науково-теоретичної літератури, визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, завдання і методи дослідження; вивчено педагогічний досвід національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільних навчальних закладах, виявлено його наукове і практичне значення; розроблено методику дослідження проблеми, визначено сутнісні характеристики національно-патріотичної вихованості підлітків; обґрунтовано організаційно-змістові засади та складові організаційно-педагогічної моделі національно-патріотичного виховання у позашкільному навчальному закладі.

На другому етапі - формувальний (2002-2004 рр.) - здійснено дослідно-експериментальну перевірку гіпотези та підтверджено актуальність дослідження; експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови ефективності національно-патріотичного виховання підлітків; забезпечено організацію інноваційної діяльності позашкільних навчальних закладів; узагальнено активнотворчу національно-патріотичну діяльність підлітків; апробовано комплексну програму національно-патріотичного виховання, нове програмно-методичне забезпечення діяльності освітньо-виховних структур; удосконалено структуру управління виховним процесом у позашкільному навчальному закладі.

На третьому етапі - підсумково-узагальнюючий (2005-2006 рр.) - перевірено критерії, показники національно-патріотичної вихованості підлітків та встановлено її динаміку за рівнями; оформлено й оцінено результати дослідження відповідно до висунутої гіпотези; проведено підсумки дослідження; сформульовано загальні висновки; узагальнено практичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу.

Експериментальна база - Костопільський Будинок школярів та юнацтва, Соснівський Будинок дітей і молоді Рівненської області, Рівненський Палац дітей та молоді, Житомирський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді, Луцький Палац учнівської молоді, Ківерцівський центр дитячої та юнацької творчості Волинської області.

Дослідженням охоплювалось 695 підлітків.

Наукова новизна дослідження:

- уперше обґрунтовано концептуальні підходи до національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі, що знайшло відображення у програмному забезпеченні його діяльності;

- уточнено сутність поняття „національно-патріотичне виховання" в контексті діяльності позашкільного навчального закладу;

- розроблено організаційно-педагогічну модель національно-патріотичного виховання підлітків та перевірено умови її реалізації;

- охарактеризовано форми і методи інноваційної діяльності позашкільного навчального закладу, що сприяють вдосконаленню процесу національно-патріотичного виховання підлітків;

- визначено систему сутнісних характеристик національно-патріотичної вихованості підлітків у позашкільному навчальному закладі, що в сукупності характеризує їхню ціннісно-орієнтаційну діяльність;

- подальшого розвитку набули положення щодо впровадження нового змісту, активних форм, методів національно-патріотичного виховання підлітків та удосконалення управління цим процесом у позашкільному навчальному закладі.

Практична значущість дослідження полягає у розробці та застосуванні положень, висновків, рекомендацій щодо вдосконалення процесу національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу, їх узагальненні у комплексній програмі національно-патріотичного виховання; запровадженні інновацій у позашкільних навчальних закладах, що знайшло своє відображення у введенні варіативної складової навчально-тематичних планів освітньо-виховних структур, розробці етапів навчального заняття та наскрізного курсу „Вітчизнознавство", створенні культурно-дозвіллевих центрів та центрів національного відродження; вдосконаленні управління виховним процесом у позашкільному навчальному закладі на основі функціонально-організаційного структурування цього процесу; активному залученні підлітків до засвоєння історико-культурного досвіду українського народу.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі; цілісною організацією дослідження; застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних його меті й завданням; кількісним та якісним аналізом емпіричного матеріалу, результатами експериментальної перевірки висунутої гіпотези; застосуванням сучасного математичного апарату.

Особистий внесок дисертанта полягає в уточненні теоретичних положень, що характеризують особливості організації національно-патріотичного виховання в позашкільному навчальному закладі і сприяють активно-творчій національно-патріотичній діяльності підлітків; експериментальній перевірці потенціалу позашкільного навчального закладу у національно-патріотичній вихованості підлітків; розробці організаційно-педагогічної моделі національно-патріотичного

виховання підлітків, комплексної програми національно-патріотичного виховання та програмно-методичного їх запровадження в позашкільному навчальному закладі.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідались на Міжнародній науково-практичній конференції (6-8 грудня 2000 року м. Рівне), Міжнародній науково-практичній конференції (23-25 жовтня 2002 року, м. Київ), II Українському Педагогічному Конгресі (3-4 листопада 2005 року, м. Львів), обласній науково-практичній конференції (18 жовтня 2005 року, м. Острог Рівненської області), Всеукраїнській науково-практичній конференції (30-31 березня 2006 року, м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції (15-17 вересня 2006 року, м. Севастополь) та на регіональному методологічному семінарі (30 травня 2003 року, Рівне-Костопіль), регіональному науково-практичному семінарі (10-12 червня 2004 року, Рівне-Березне), Кримських педагогічних читаннях (22-24 вересня 2005 року, м. Ялта), Всеукраїнському науково-практичному семінарі (17-18 квітня 2006 року, м. Суми) та ін.

Упровадження методики дослідження здійснювалося в процесі дослідно-експериментальної роботи з національно-патріотичного виховання підлітків у Рівненському Палаці дітей та молоді, Костопільському Будинку школярів та юнацтва, Соснівському Будинку дітей і молоді Березнівського району Рівненської області (довідка № 01-05/01-2571 від 06.09.2006 р.), Житомирському обласному центрі еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді (довідка № 1-572 від 12.09.2006 р.), Луцькому Палаці учнівської молоді, Ківерцівському центрі дитячої та юнацької творчості Волинської області (01/-404/27 від 21.09.2006 р.).

Публікації: за темою дисертації опубліковано 14 наукових праць (2 у співавторстві), з них 8 у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 1 науково-методичний посібник, рекомендований Міністерством освіти і науки України.

Структура дисертації обумовлена логікою дослідження і складається із вступу, двох розділів та відповідно трьох і чотирьох підрозділів до них, висновків до кожного розділу, загальних висновків, 9 додатків та списку використаних джерел (302 найменування). Загальний обсяг дисертації складає 253 сторінки, основний зміст викладено на 181 сторінці. Робота містить 18 таблиць, 14 рисунків на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, сформульовано його наукову гіпотезу, висвітлено методологічні і теоретичні основи та методи дослідження, з'ясовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення, виокремлено особистий внесок, відображено апробацію та впровадження одержаних результатів дослідження.

У **першому розділі „Теорія і практика національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу”** розкриваються теоретичні основи досліджуваної проблеми, стан її розробленості у теорії та нове її вирішення, аналізуються організаційно-змістові підходи до національно-патріотичного виховання в умовах позашкільного навчального закладу, узагальнено стан практичної діяльності позашкільних навчальних закладів з

національно-патріотичного виховання підлітків, виділено компоненти, критерії, виявлено рівні національно-патріотичної вихованості підлітків і створено систему сутнісних характеристик цього особистісно інтегрального утворення, обґрунтовано організаційно-педагогічну модель національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі.

На основі аналізу результатів дослідження встановлено наявність різних підходів до розв'язання проблеми національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі, які пов'язувались із завданнями, що ставило суспільство у той чи інший період перед освітою і вихованням.

Проблеми національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільних навчальних закладах порушувались вітчизняними педагогами Г.Ващенком, А.Макаренком, С.Русовою, В.Сухомлинським, К.Ушинським, у працях яких значна увага приділялась вихованню у підлітків патріотизму, любові до своєї землі і рідного народу, загартування в них волі і характеру та необхідності виділення позашкільної освіти в структурі освіти загалом.

Практичного значення національно-патріотичному вихованню підлітків надають сучасні науковці І.Бех, М.Боришевський, О.Вишневський, В.Гонський, Т.Дем'янюк, П.Ігнатенко, Б.Кобзар, П.Кононенко, В.Кузь, В.Оржеховська, С.Петронговський, Ю.Руденко, М.Стельмахович, Б.Ступарик, К.Чорна та ін. Вони зазначають, щоб виховати справжніх патріотів своєї держави, слід цілеспрямовано, систематично, послідовно виховувати у підлітків свідомий патріотизм, формувати в них національні цінності, натхненню творчість, активну життєву позицію, відкритість до інших культур.

Національне і патріотичне виховання підростаючого покоління було завжди важливим для позашкільних навчальних закладів і визначалось умовами соціально-культурного розвитку держави, об'єктивними соціально-економічними потребами суспільства у підготовці підлітків до життя.

Засади позашкільного виховання активно розробляються Л.Балясною, Т.Сущенко, І.Мельниковою. Ними обґрунтовується виховний процес у позашкільному навчальному закладі як цілісна система формування особистості підлітка у спеціальних умовах життєдіяльності, нагромадження теоретичного і практичного досвіду діяльності позашкільних навчальних закладів.

Нові підходи до виховної діяльності позашкільних навчальних закладів спостерігаємо у наукових працях В.Вербицького, Л.Ковбасенко, В.Мачуського, Г.Пустовіта, Р.Науменко, А.Сиротенка, О.Сухомлинської та ін. У сучасних умовах позашкільним навчальним закладам властива випереджувальна функція, головною тенденцією якої є формування системи ціннісного ставлення підлітка до оточуючого світу, до самого себе та гармонійне поєднання інтересів підлітка, суспільства і держави у формуванні патріотів.

Національно-патріотичне виховання підлітків нами розглядається як цілеспрямований і свідомо здійснюваний процес організації і стимулювання активно-творчої діяльності підлітків, оволодіння ними знаннями про культурно-історичний досвід українського народу, формування в них ціннісного ставлення до Батьківщини, суспільства, самих себе та до праці. Національно-патріотичне

виховання в умовах позашкільного навчального закладу - це гнучка саморегулююча система, яка оперативно реагує на національні, освітньо-культурні, суспільні та інші потреби особистості підлітка, забезпечує культурне і професійне його самовизначення, тобто здійснює активний вплив на самобудівництво молодих громадян-патріотів держави.

Проаналізовано організаційно-змістові засади національно-патріотичного виховання підлітків на основі цілеспрямованості діяльності позашкільного навчального закладу. Основною метою національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу є формування свідомого патріота, здатного забезпечити прогресивний поступ нації. Серед основних його завдань вагомим місцем надається формуванню в підлітків національних цінностей та патріотичних переконань. У зміст національно-патріотичного виховання підлітків входить: виконання самостійно і за допомогою педагога робіт, пов'язаних із систематизацією знань про себе, свій народ, націю, свою Батьківщину; активнотворча діяльність національно-патріотичного змісту та утвердження традицій народу; набуття вмінь робити висновки й узагальнення, знаходити і пояснювати причинно-наслідкові зв'язки у суспільних процесах становлення демократичної України та розбудові національного життя; засвоєння досвіду історико-культурного і національного розвитку українського народу.

Визначено, що результатом національно-патріотичного виховання в умовах позашкільного навчального закладу є національно-патріотична вихованість підлітків, яка забезпечується: цілеспрямованим процесом відображення української історії і національної культури у свідомості особистості (пізнавальний компонент); створенням умов безпосереднього переживання підлітками ставлення до національно-культурного, господарського життя та суспільно-громадських явищ, до інших людей, до себе самого та до своїх дій (почуттєвий компонент); виробленням потреби ціннісних ставлень та реальних дій особистості підлітка у розбудові національного життя і взаємодії з оточуючим світом (поведінковий компонент).

Визначені компоненти, критерії, показники покладено в основу створення системи сутнісних складових національно-патріотичної вихованості підлітків, відповідно до якої вибиралися діагностичні аналізатори визначення їх ціннісного ставлення до Батьківщини, до суспільства, до себе та до праці. Ціннісні національно-патріотичні ставлення підлітків розуміємо як реальний їх зв'язок зі своїм народом і Батьківщиною, державою і суспільством, особистісну гармонію і самоутвердження, розвинену потребу в трудовій і громадській активності в ім'я України.

Здобуті в процесі дослідження дані дали змогу виділити високий, середній та низький рівні цього особистісно інтегрального утворення в контрольних і експериментальних групах респондентів позашкільних навчальних закладів, задіяних в експерименті.

Респонденти з високим рівнем національно-патріотичної вихованості глибоко розуміють ціннісні національно-патріотичні ставлення та національно-культурний досвід народу; володіють проблемами національного життя, бачать в цих проблемах

національно-патріотичний аспект; проявляють патріотичні і національні прагнення у власному і суспільно-громадському житті, виборі трудового шляху. На основі аналізу й узагальнення результатів діагностико-констатувального етапу експерименту встановлено, що лише 10,9% підлітків експериментальних груп та 9,8% підлітків контрольних груп мають високий рівень національно-патріотичної вихованості.

Респонденти з середнім рівнем національно-патріотичної вихованості розуміють ціннісні національно-патріотичні ставлення і національно-культурні пріоритети; володіють суспільно-громадськими проблемами, але не можуть конкретизувати національні потреби; епізодично проявляють свій патріотичний обов'язок і не завжди можуть задовольнити власні трудові інтереси. Встановлено, що середньому рівню національно-патріотичної вихованості відповідають 34,6% підлітків експериментальних і 36,2% підлітків контрольних груп.

Респонденти з низьким рівнем національно-патріотичної вихованості викривлено розуміють ціннісні національно-патріотичні ставлення та національно-культурні досягнення народу; поверхнево володіють суспільними проблемами і не усвідомлюють свого патріотичного обов'язку перед державою; не проявляють інтерес до продуктивної праці та піддаються груповому впливу у виборі пріоритетів власного життя. Кількість респондентів, віднесених до низького рівня національно-патріотичної вихованості, становить 54,4% у експериментальних групах та 53,9% у контрольних групах. Це значна кількість підлітків, які можуть стати гідною зміною суспільства, якщо організувати цілеспрямований вплив на них у процесі національно-патріотичного виховання в позашкільному навчальному закладі.

Дослідження засвідчило, що важливою ознакою педагогічного процесу як системи національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі є виділення організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності національно-патріотичного виховання і структури внутрішніх зв'язків між його компонентами. У пошуках шляхів удосконалення процесу національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі та поєднання завдань дослідження побудовано організаційно-педагогічну модель національно-патріотичного виховання підлітків (рисі).

Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу стане більш ефективним, якщо в ньому будуть створені необхідні організаційно-педагогічні умови його здійснення.

У другому розділі „Дослідно-експериментальна перевірка моделі та організаційно-педагогічних умов національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільних навчальних закладах” подаються засоби, форми, методи національно-патріотичного виховання підлітків та аналіз і узагальнення результатів експерименту, які спрямовувались на перевірку інноваційної діяльності позашкільного навчального закладу, комплексної програми національно-патріотичного виховання в позашкільному навчальному закладі, активно-творчої діяльності підлітків, управління процесом національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу.

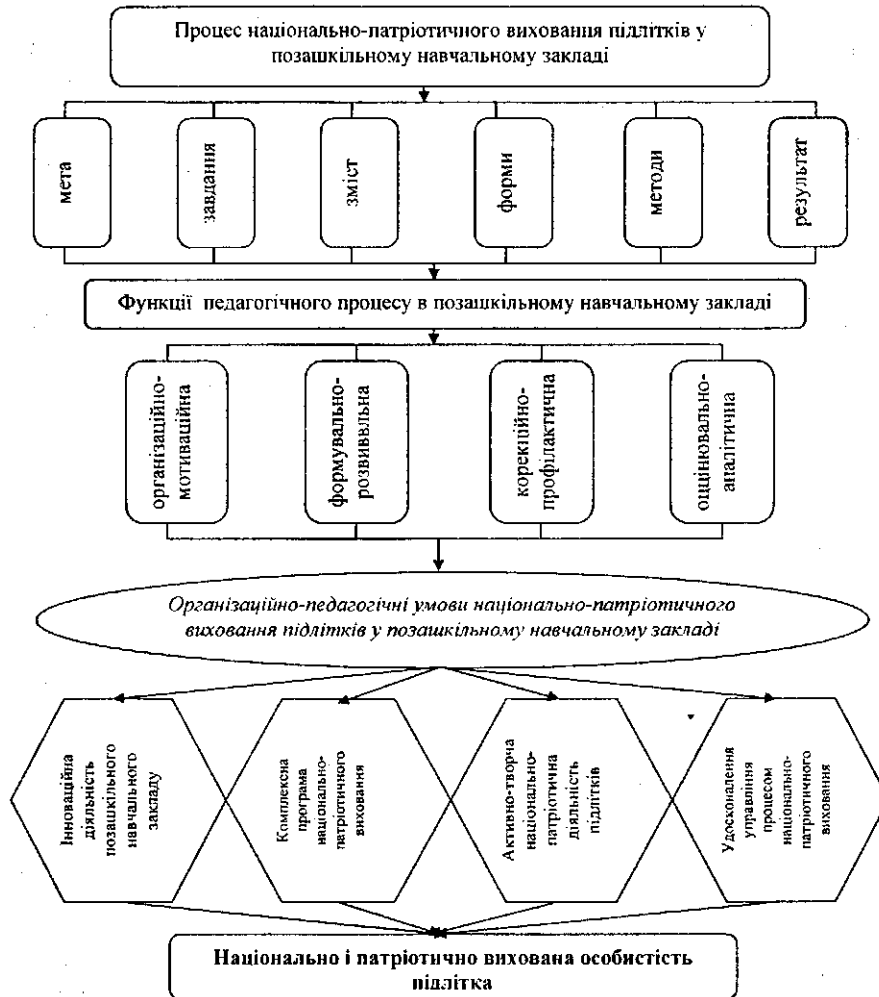

Рис 1. Організаційно-педагогічна модель національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі

Інноваційна діяльність позашкільного навчального закладу як сукупність засобів розвитку процесу національно-патріотичного виховання підлітків полягала в розробці та освоєнні інновацій, визначенні пріоритетних напрямів змін, урізноманітненні організаційних форм і варіативності змісту виховної системи позашкільного навчального закладу з тим, щоб отримати нові якісні результати

роботи та створити умови оволодіння підлітками ціннісними національно-патріотичними ставленнями.

Провідною складовою інноваційної діяльності в позашкільному навчальному закладі визначено формування нового змісту національно-патріотичного виховання на відмінній від загальноприйнятої структури Базового навчально-виховного плану позашкільної освіти. Базова складова формувалася за традиційною схемою, варіативна - позашкільним навчальним закладом з урахуванням особливостей національно-патріотичного виховання. Такий підхід дав можливість здійснювати національно-патріотичне виховання підлітків диференційовано відповідно до їхніх індивідуальних потреб, інтересів та розробити функціональну структуру педагогічного процесу позашкільного навчального закладу.

Упроваджено поетапні дії переведення роботи гуртків, секцій, творчих об'єднань у освітньо-виховні структури позашкільних навчальних закладів. Визначено, що освітньо-виховна структура - це комплексне утворення для об'єднання підлітків чи груп підлітків в одне ціле на основі спільної мети діяльності, подібних поглядів і споріднених дій, що сприяє системно-діяльнісному підходу до національно-патріотичного виховання. До освітньо-виховних структур позашкільного навчального закладу віднесено художні колективи, мистецькі гурти, гуманітарні школи, суспільно-патріотичні клуби, етнографічні музеї, центри національного відродження, освітньо-культурні комплекси та ін.

Удосконалення національно-патріотичного виховання підлітків відбувалось за наявності чотирьохступеневого навчання, де на кожному ступені чітко визначались мотивація їх навчання на основі допрофільної, профільної, допрофесійної і початкової професійної підготовки, зміст діяльності освітньо-виховних структур та їх програмно-методичне забезпечення.

Розроблено та введено в освітньо-виховні структури нову програму інтегрованого наскрізного курсу „Вітчизнознавство”, який передбачав засвоєння підлітками двох змістових модулів: теоретичне вивчення та практичне дослідження історії краю в історії України.

Процес національно-патріотичного виховання у позашкільному навчальному закладі організовували за технологічними етапами навчального заняття на основі особистісно орієнтованого підходу до навчальної діяльності підлітків, які передбачали: 1 - створення умов для виникнення пізнавальної потреби у вихованців та їхнє самовизначення в активно-творчій національно-патріотичній діяльності за допомогою тренувальних мислительних вправ суспільно-гуманітарного змісту; 2 - визначення мети практичної роботи за допомогою співставлення відомих правил навчальної діяльності та завдань і змісту національно-патріотичного виховання з урахуванням пошуку нового у відповідній галузі знань та конкретизації навчально-виховних цілей; 3 - відкриття нового знання за допомогою педагогічних прийомів і засобів навчання на основі виховуючої функції ціннісно-орієнтаційної діяльності підлітків; 4 - самостійна практична робота у формі комунікативної взаємодії та визначення нових її способів при розв'язанні поставленої проблемної ситуації у таких формах, як мистецтво, література, мова, історія, народна етика,

життєзнавство, вітчизнознавство та інші на основі корекції зворотного зв'язку; 5 - формулювання висновку про можливість використання результатів роботи в національно-патріотичній діяльності та визначення цілей наступної навчально-пізнавальної діяльності.

Це сприяло логічній побудові навчальних занять та розробці технологічної карти-схеми його проведення, якою визначаються тема, мета, тип, дидактичні завдання, структура заняття, вибір методів навчання і форм діяльності підлітків, а також прогнозування результатів кожного етапу заняття.

Інноваційна діяльність виходила за межі позашкільних навчальних закладів, які організовували культурно-дозвіллеві комплекси. Визначено, що культурно-дозвіллевий комплекс - це навчально-виховна конструкція для об'єднання позашкільного навчального закладу і різних типів навчальних закладів, закладів культури, суспільно-громадських організацій, національно-культурних об'єднань, рухів та зосередження соціокультурних потреб дітей, підлітків, молоді на досягнення мети національно-патріотичного їх виховання в освітньо-культурному окрузі регіону.

Усі зміни в позашкільному навчальному закладі вели до перетворення мети національно-патріотичного виховання підлітків у комплекс нових завдань, форм і методів впливу на формування в підлітків потреби забезпечити країні гідне місце у цивілізаційному світі. На це спрямовувалась організація активної-творчої діяльності підлітків, під якою розуміли діяльну їх участь у побудові свого життя і життя держави, що досягається за допомогою психолого-педагогічних засобів, методів і прийомів розкриття, розвитку та реалізації творчого потенціалу і життєвої активності підлітка.

Запровадження розробленої комплексної програми національно-патріотичного виховання забезпечувало поєднання інтересів інтегративних суб'єктів і освітньо-виховних структур позашкільного навчального закладу у національному та патріотичному загалу підлітків. У ході її реалізації в підлітків формувалось вміння сприймати загальні завдання національно-патріотичного виховання і встановлювати їх взаємозв'язок у активній-творчій національно-патріотичній діяльності, ціннісно-орієнтаційному входженні в образ єдиної України.

Засоби і методи національно-патріотичного виховання спрямовувались на організацію активної-творчої діяльності підлітків, в процесі якої створювались центри національного відродження, проводились заняття з іконовишивки та ін. Робота в освітньо-виховних структурах передбачала не тільки теоретичне осмислення підлітками програмового матеріалу, а їх безпосередню практичну діяльність під час навчальних завдань. Гармонійна єдність засобів і методів активізації навчально-пізнавальної діяльності підлітків та комплексно-масових, кооперативно-групових, особистісно-диференційованих форм роботи дало можливість поєднувати активну-творчу національно-патріотичну діяльність із суспільно-громадською практикою, що сприяло формуванню підлітків ціннісних національно-патріотичних ставлень.

Удосконалення управління процесом національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу передбачало зміну ознак управлінських функцій у цьому процесі, що надало перевагу інноваційній діяльності над традиційною та відбувалось на основі оновлення організаційної структури управлінських дій, введення модернізованих функцій керівника. Застосування нового механізму вибору оптимальних адміністративно-розпорядчих форм, шляхів педагогічного аналізу, моніторингу виховного процесу, структури контролю за ним забезпечило вплив на позитивний результат національно-патріотичного виховання підлітків.

У результаті дослідно-експериментальної роботи встановлено кількісні та якісні зміни в національно-патріотичній вихованості підлітків. На основі узагальнених показників критеріїв за трьома рівнями виявлено динаміку національно-патріотичної вихованості підлітків позашкільних навчальних закладів, задіяних в експерименті. Зведені дані подано у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка рівнів
національно-патріотичної вихованості підлітків експериментальних і контрольних
груп позашкільних навчальних закладів

Рівні національно- патріотичної вихованості	Кількість підлітків у %			
	експериментальні групи (352 респонденти)		контрольні групи (345 респондентів)	
	до експерименту	після експерименту	ДО експерименту	після експерименту
Високий	10,9	36,5	9,8	11,7
Середній	34,6	52,7	36,2	40,3
Низький	54,4	10,6	53,9	47,9

На завершення експерименту 36,5% підлітків мають стійкі національні прагнення і патріотичні потреби. У 52,7% сформувалась активна позиція, патріотичні почуття. Опитувані підлітки розуміють причетність до національного відродження. У них підвищився рівень знань про Україну, український народ. Вони усвідомили себе спадкоємцями та продовжувачами народних традицій, виразниками національної психології, менталітету, зрозуміли свою роль в розбудові та зміцненні нової України.

Аналіз діагностичних даних дав можливість накреслити шляхи використання у процесі національно-патріотичного виховання в позашкільному навчальному закладі таких засобів і прийомів, форм і методів, які забезпечують формування у підлітків ціннісних національно-патріотичних ставлень. Ціннісні ставлення підлітків до Батьківщини, до суспільства, до себе та до праці виявились визначальними. В сукупності це допомогло створити умови для ефективного здійснення та коригування національно-патріотичного виховання підлітків в позашкільному навчальному закладі.

ВИСНОВКИ

У результаті теоретичного обґрунтування сутності національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу, проведення дослідно-експериментальної роботи вдалося підтвердити гіпотезу та зробити наступні висновки:

1. Виявлено нові підходи до національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі на основі переосмислення його теоретико-методологічних основ та практичної діяльності. Важливими його компонентами є глибоке пізнання історичного минулого рідного народу, оволодіння національними цінностями, вищими здобутками в національно-культурному і суспільному житті. Виявлено залежність національно-патріотичного виховання підлітків від суспільних умов та розбіжність у його трактуванні. Зосереджено увагу на піднесенні життєвої активності підлітків, багатовіковій практиці передачі виховного досвіду з покоління в покоління, ціннісно-орієнтаційному формуванні підлітків та постановці цих проблем у центр уваги позашкільного навчального закладу. Національно-патріотичне виховання в позашкільному навчальному закладі розглядається як цілеспрямований і свідомо здійснюваний педагогічний процес організації і стимулювання активно-творчої діяльності підлітків, оволодіння ними знаннями про культурно-історичний досвід народу, формування в них ціннісного ставлення до Батьківщини, суспільства, самих себе та праці.

2. Розкриті концептуальні положення національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі як сукупність поглядів на мету, завдання, зміст, засоби, форми і методи його здійснення, що поглиблює взаємодію виховних впливів на ціннісно-орієнтаційну діяльність підлітків та поєднує у взаємодії їх інтереси у вільному саморозвитку, потреби суспільства і життєву активність особистості, зацікавленість держави у формуванні свідомого патріота, здатного сприймати реалії життя і забезпечити прогресивний поступ нації. Основним у виборі змісту діяльності позашкільного навчального закладу визначено мету національно-патріотичного виховання, яка передбачає формування свідомого патріота демократичного суспільства, що у своїй практичній діяльності керується ціннісними національно-патріотичними ставленнями. Засобами досягнення цієї мети є засвоєння підлітками базових основ національної культури та вітчизняної історії, що дає можливість виховувати ціннісне ставлення до держави і суспільства, до праці і до людей праці, до себе і свого способу життя. Залучення підлітків до національно-культурних цінностей, формування в них національного прагнення та патріотичних переконань - це перспективні засади національно-патріотичного виховання в позашкільному навчальному закладі.

3. Визначено компоненти (пізнавальний, почуттєвий, поведінковий), їх показники (ціннісне ставлення до Батьківщини, до суспільства, до себе і до праці), рівні (високий, низький, середній) національно-патріотичної вихованості підлітків, що покладено в основу системи її сутнісних характеристик. Основні їх ознаки спрямовано на визначення національно-патріотичної вихованості підлітків, яка полягає у розумінні, володінні і прояві ними ціннісних національно-патріотичних

ставлень як реального зв'язку з Батьківщиною, особистісного самоутвердження, розвинутої потреби в трудовій і громадській активності в ім'я України.

4. Теоретично обгрунтовано взаємозв'язок між метою, завданнями, формами, методами, результатами національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі, залежно від яких розроблено організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності національно-патріотичного виховання підлітків, що склало його організаційно-педагогічну модель. Експериментальна перевірка моделі та організаційно-педагогічних умов національно-патріотичного виховання дозволила з'ясувати:

- інновації в діяльності позашкільного навчального закладу характеризуються новими та адаптованими ідеями, які полягають у розробленій функціональній структурі навчально-виховного процесу з визначенням варіативної складової у навчально-тематичних планах, змістово-технологічній побудові виховної взаємодії у створених освітньо-виховних структурах, програмно-методичному їх забезпеченні за чотирьохступеневою формою навчання, нововведеному інтегрованому наскрізному курсі „Вітчизнознавство”, розроблених етапах навчальної діяльності підлітків на основі інтегрально-діяльнісного підходу до здійснення національно-патріотичного виховання підлітків, створенні культурно-дозвіллевих комплексів в освітньо-культурних округах;

- активно-творча національно-патріотична діяльність - це діяльна участь підлітка у побудові свого життя і життя держави, яка досягається за допомогою психолого-педагогічних методів розкриття, розвитку та реалізації творчого потенціалу і життєвої активності особистості підлітка, ефективність якої виявилась: у системному підході до програмного забезпечення національно-патріотичного виховання; в організованій діяльності Центру національного відродження, основною метою якого стало формування особистості на засадах української народної моралі та національних цінностей, усвідомлення відповідальності перед Батьківщиною і народом; у запровадженні дидактичних і методичних засобів, прийомів, форм, методів національно-патріотичного виховання підлітків у освітньо-виховних структурах позашкільного навчального закладу, що надає підліткам рівні можливості для національно-патріотичного зростання;

- удосконалення управління процесом національно-патріотичного виховання підлітків веде до зміни управлінських функцій у виховному процесі позашкільного навчального закладу та функцій його керівника, створення ефективної організаційної структури управлінських дій, запровадження моніторингу національно-патріотичного виховання на основі педагогічного аналізу та структури контролю за виховним процесом, що забезпечувалось узгодженням дій об'єктів і суб'єктів системи управління ним, спрямованого на досягнення мети національно-патріотичного виховання підлітків.

Запровадження організаційно-педагогічних умов національно-патріотичного виховання підлітків в позашкільному навчальному закладі як цілісного педагогічного процесу забезпечило підвищення його ефективності на основі встановлення проявів національно-патріотичної вихованості підлітків. Відбувся

приріст національно-патріотичної вихованості підлітків на 25,6% на високому рівні, на 18,1% на середньому рівні, на 43,8% на низькому рівні. Встановлено позитивну динаміку рівнів ціннісного ставлення підлітків до Батьківщини, до суспільства, до себе, до праці в експериментальних групах, тоді як у контрольних групах показники національно-патріотичної вихованості не змінились.

5. Розроблено і запроваджено комплексну програму національно-патріотичного виховання в позашкільному навчальному закладі. В процесі її реалізації перевірено оволодіння підлітками ціннісними національно-патріотичними ставленнями. Їх створення пов'язувалось з комплексом постановки мети, завдань, відбору змісту, форм, методів, засобів національно-патріотичного виховання підлітків та системно-діяльним підходом до реалізації. Це сприяло активній, творчій участі підлітків у вивченні, популяризації вітчизняної історії та національної культури, виробленні суспільно-громадської практики на основі співпраці інтегративних суб'єктів педагогічної взаємодії. Виявлено пряму залежність: чим активніше підлітки включаються до різноманітних форм і видів активно-творчої діяльності підлітків в умовах інновацій, реалізації комплексної програми національно-патріотичного виховання, створення нової практики управління цими процесами, тим успішніше формуються їхні переконання щодо важливості і необхідності ціннісного ставлення до Батьківщини, до суспільства, до самих себе, до праці, що підвищує ефективність національно-патріотичного виховання підлітків позашкільних навчальних закладів.

Отже, у дослідженні обґрунтовано необхідність формування патріота України, визначено організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності національно-патріотичного виховання підлітків в позашкільному навчальному закладі, експериментально підтверджено педагогічну доцільність застосування цих умов у процесі національно-патріотичного виховання підлітків у експериментальних групах позашкільних навчальних закладів.

Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектності проблеми. Предметом подальшого вивчення могли б стати проблеми системного аналізу інноваційних технологій національно-патріотичного виховання підлітків в позашкільному навчальному закладі, модифікації науково-методичного забезпечення процесу національно-патріотичного виховання підлітків, розширення педагогічних умов національно-патріотичного виховання підлітків, а також самостійна експериментальна перевірка кожної з них.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчально-методичні посібники:

1. Гавлітіна Т.М. Національно-патріотичне виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі: Навчально-методичний посібник. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України. - Рівне: Волинські обереги, 2007. - 171 с.

2. Гавлітіна Т.М., Гавриш Н.П., Давидюк Н.Ю., Ситник Г.І. Інноваційна виховна діяльність: Навчально-методичний посібник. - Рівне: Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2006. - 80 с.

Брошури:

3. Гавлітіна Т.М., Діглашок З.А., Дем'янюк Т.Д. Формування духовної культури особистості на основі засвоєння загальнолюдських і національних цінностей в позашкільному педагогічному процесі // Інформ. вісн. Наук.-досл. лабор. іннов. вих. технол. РДГУ. - Рівне: РДГУ, 2004. - Вісник 1. - 44 с.

Статті у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України:

4. Гавлітіна Т.М. Національно-патріотичне виховання у позашкільному навчальному закладі // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. - 2001. - Випуск 14. - С. 138-140.

5. Гавлітіна Т.М., Дем'янюк Т.Д., Кириленко С.В., Камінська Є.І. Положення про українську національну школу-родину // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. - 2002. - Випуск 24. - С.31-39.

6. Гавлітіна Т.М. Соціально-педагогічні умови розвитку позашкільних навчальних закладів // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. - 2003. - №3. - С.92-94.

7. Гавлітіна Т.М. Стан виконання регіональної програми розвитку позашкільних навчальних закладів Рівненщини та перспективи вдосконалення позашкільної освіти в області // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. - 2004. - №1. - С.3-4

8. Гавлітіна Т.М. Профільне навчання учнів засобами позашкільної освіти: створення нової освітньої моделі // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. - 2004. - №3. - С. 4-7.

9. Гавлітіна Т.М. Завдання та зміст національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільних навчальних закладах // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. - 2005. - Випуск 32. - С.31-38.

10. Гавлітіна Т. Управління національно-патріотичним вихованням підлітків у позашкільному навчальному закладі в контексті адаптивних процесів // Директор школи, ліцею, гімназії. - 2006. - №5. - С.29-34.

11. Гавлітіна Т. Організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі // Педагогічний пошук. Науково-методичний вісник Волинського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. - 2006. - №4(52). - С.57-58.

Статті, матеріали конференцій:

12. Гавлітіна Т.М. Національно-патріотичне виховання підлітків як умова реалізації регіональної програми розвитку позашкільних навчальних закладів // Соціально-педагогічні умови діяльності сучасного позашкільного навчального закладу: Матеріали доповідей та наукових виступів Міжнародної науково-практичної конференції 23-25 жовтня 2002 року. - Київ: РННТ „ДІНІТ”, 2003. - С.175.

13. Гавлітіна Т.М. Національно-патріотичне виховання учнів за умов реалізації регіональної програми розвитку позашкільних навчальних закладів Рівненщини//Світ виховання. - 2005. - №1(8). -С.42-45.

14. Гавлітіна Т. М. Активно-творча національно-патріотична діяльність підлітків у позашкільному навчальному закладі // Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості учнів в умовах позашкільних навчальних закладів: 36. матеріалів наук.-практ. конф. Кол. автор. - Київ, 2006. - Ч.3. - С.92-97.

АНОТАЦІЯ

Гавлітіна Т.М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 - теорія і методика виховання. - Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2007.

У дисертаційному дослідженні розкрито сутність національно-патріотичного виховання підлітків та теоретично і методично обгрунтовано організаційно-педагогічну модель національно-патріотичного виховання в умовах позашкільного навчального закладу.

Обгрунтовано концептуальні підходи до національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі, що знайшло відображення у програмно-методичному забезпеченні його діяльності. Розроблено та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків, сутність яких полягає у підвищенні ефективності виховного процесу в позашкільному навчальному закладі. Охарактеризовано сутність, форми інноваційної діяльності позашкільного навчального закладу, що вдосконалює функціональну, організаційну структуру національно-патріотичного виховання підлітків. Подальшого розвитку набули положення щодо впровадження нового змісту, активних форм, методів, розробленої комплексної програми національно-патріотичного виховання підлітків та вдосконалення управління цим процесом у позашкільному навчальному закладі. Доведено результативність параметрів системи сутнісних характеристик національно-патріотичної вихованості підлітків, що в сукупності забезпечує їхню ціннісно-орієнтаційну діяльність.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, підліток, організаційно-педагогічні умови, національно-патріотична вихованість, позашкільний навчальний заклад.

АНОТАЦІЯ

Гавлітіна Т.Н. Национально-патриотическое воспитание подростков в условиях внешкольного учебного заведения. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 - теория и методика воспитания. Институт проблем воспитания АПН Украины, Киев, 2007.

Диссертация посвящена исследованию актуальной проблемы национально-патриотического воспитания подростков во внешкольных учебных заведениях.

В работе проанализирована философская, психолого-педагогическая литература по проблеме, раскрываются теоретико-методологические подходы к национально-патриотическому воспитанию во внешкольных учебных заведениях, а также категориально-понятийный аппарат исследования.

Определено понятие национально-патриотического воспитания подростков во внешкольном учебном заведении как целенаправленный и сознательно проводимый процесс организации и стимулирования активно-творческой деятельности подростков, овладения ими знаниями о культурно-историческом опыте украинского народа, формирования у них ценностного отношения к окружающему миру.

Результаты исследования дают основания утверждать, что процесс национально-патриотического воспитания очень сложный, его эффективность определяется познавательным, чувственным и поведенческим компонентами формирования личности, что положено в основание системы существенных характеристик национально-патриотической воспитанности подростков.

Проведенное исследование дало возможность определить характеристику критериев отношения подростков к Родине, обществу, самим себе и труду, а также показатели высокого, низкого и среднего уровня национально-патриотической воспитанности подростков во внешкольных учебных заведениях.

В работе научно обоснована организационно-педагогическая модель и экспериментально проверены организационно-педагогические условия национально-патриотического воспитания во внешкольном учебном заведении, сущность которых заключается в повышении эффективности воспитания подростков.

Дана характеристика понятия инновационной деятельности внешкольного учебного заведения, состоящая из инноваций на основании образовательно-воспитательных, организационно-педагогических, научно-методических, учебно-технологических способов изменения и развития процесса национально-патриотического воспитания подростков. В результате их воплощения усовершенствована функциональная структура педагогического процесса, определено вариативную часть учебно-воспитательного плана образовательно-воспитательных структур, внедрено интегральный сквозной курс „Отечествоведение" в учебно-воспитательный процесс, разработано этапы и технологическую карту-схему учебного занятия на основании интегрально-деятельного подхода, создано культурно-досуговые центры в регионах.

Развивались положения национально-патриотического воспитания подростков по направлениям: новое содержание, формы и методы национально-патриотического воспитания, активно-творческая деятельность в образовательно-воспитательных структурах внешкольного учебного заведения - центрах национального возрождения и этнокультурных центрах, гуманитарных школах, патриотических клубах, малых академиях народного творчества.

Эффективной оказалась целевая функция комплексной программы национально-патриотического воспитания во внешкольном учебном заведении.

Осуществлено усовершенствование управления процессом национально-патриотического воспитания подростков во внешкольном учебном заведении, заключающееся в изменении режима его деятельности и функций руководителя, проведении мониторинга национально-патриотического воспитания и создании структурной схемы контроля воспитательного процесса, алгоритма введения инноваций во внешкольном учебном заведении.

В результате исследования ценностно-ориентационной деятельности подростков выявлена динамика их национально-патриотической воспитанности в экспериментальных группах, которая подтверждает целесообразность применения организационно-педагогических условий, направленных на повышение эффективности национально-патриотического воспитания подростков во внешкольном учебном заведении.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, подросток, организационно-педагогические условия; национально-патриотическая воспитанность, внешкольное учебное заведение.

ANNOTATION

Gavlitina T.M. National-patriotic education of teenagers in the conditions of out-of-school educational establishment. - It is Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of pedagogical sciences for specialty 13.00.07 - theory and method of education. - It is Institute for Educational problems of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv 2007.

In dissertation research essence of national-patriotic education of teenagers is exposed and in theory and methodically grounded organize-pedagogical model of national-patriotic education in the conditions of out-of-school educational establishment.

The conceptual approaches to national-patriotic education of teenagers in out-of-school educational establishment are grounded that found the reflection in the programmatic-subject providing of his activity. It is developed and experimentally tested the organizationally-pedagogical terms of national-patriotic education of teenagers essence of which consists in the increase of efficiency of educating process in out-of-school educational establishment. Essence is described forms of innovative activity of out-of-school educational establishment that perfects the functional, organizational structure of national-patriotic education of teenagers. Subsequent development was acquired by positions in relation to introduction of new maintenance, active forms and methods, complex program of national-patriotic education and perfection of this process control, in out-of-school educational establishment. Effectiveness of system of description of model of the national-patriotic breeding of teenagers is proved, that in an aggregate provides valued-orientation their activity.

Keywords: national-patriotic education, teenager, organizationally-pedagogical terms, national-patriotic breeding out-of-school educational establishment.

Підписано до друку 12.03.2007 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Гарнітура «Times*». Друк офсет. Ум. друк. арк. 1,16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 пр. Зам. 15.

Друкарня видавництва «Волинські обереги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97.